

עתיים | ITIM
יעוץ ומידע | Resources and
במעגל החיים היהודי (ע"ר) | Advocacy for Jewish Life

דו"ח

הנישואין בישראל

התשע"ב - 2012

מכון עתיים - יעוץ ומידע במעגל החיים היהודי (ע"ר)
מחקר וכתביבה: עו"ד אלעד קפלן, עידית הילה נחמן, נעמה סרי-לוי, אלישבע קובארי-לוי

רח' שלמה הלוי 5, ת"ד 45435 ירושלים 91451

טל': 02-6480726 1-700-500-507 פקס:

www.itim.org.il

תוכן העניינים

3	הקדמה
4	א. מגמות ושינויים בתהליכי הרישום לנישואין
4	1. נתוני רקע
6	2. פתיחת אזורי הרישום לנישואין
8	3. תיקון הקריטריונים לעורכי חופות וקידושין
10	ב. עיכובים בפתיחת תיקי נישואין
10	1. הפעלת לחץ על זוגות לפתוח תיק נישואין שלא על פי דין
11	2. עיכוב ומניעת גרים מלהירשם לנישואין
12	3. עיכוב מחמת היעדר ברית מילה
13	ג. בירור יהדות לקראת נישואין
13	1. מבוא
13	2. נוהלי בירור יהדות: התפתחות ובעיות
16	3. בעיות ביישום הנהלים
17	ד. סיכום והמלצות
17	1. המגמות
17	2. המלצות מכון עתים
18	ה. נספחים
18	נספח מס' 1: קריטריונים לעורכי חופות וקידושין
22	נספח מס' 2: תעודת רווקות לדוגמה מהרבנות הראשית תל אביב-יפו והמחוז
23	נספח מס' 3: נוהל רישום לנישואין עבור רושמי נישואין המסרבים לרשום לנישואין בני זוג שעברו גיור ממלכתי
25	נספח מס' 4: הנחיות בירור יהדות
31	נספח מס' 5: הנחיית הרב הראשי בנושא תוקף בירור יהדות

הקדמה

לקראת ט"ו באב, אני מבקש להציג את דו"ח הנישואין הראשון של מכון עתים לשנת תשע"ב-2012.

סוגיית הנישואין בישראל נמצאת בלב הויכוח הציבורי בנושאי דת ומדינה. תחום סבוך זה, בעל היבטים אישיים, משפחתיים, ציבוריים, דתיים ומשפטיים, משליך באופן ישיר על חייהם של מאות אלפי אזרחים במדינת ישראל, ומעורר מחלוקות רבות הממשיכות לשבת זה שנים על שולחנם של הכנסת, הממשלה ובית המשפט העליון.

ועדיין, על אף מגמות סותרות, מרבית הזוגות היהודיים נישאים בארץ "כדת משה וישראל", על ידי הרבנות, בין אם כאילוץ הנובע מהמצב החוקי במדינה, ובין אם מבחירה. כיוון שכך, ישנו צורך במערך נישואין מסודר, הוגן, שקוף ומסביר פנים שיביא לשיפור השירות לנישאים ולהפיכת הליך הנישואין למזמין ונעים ככל האפשר.

במהלך השנים האחרונות מכון עתים טיפל באלפי פניות הנוגעות להליכי הרישום לנישואין, שמחלקן עולות בעיות מהותיות ברמה הנקודתית והמערכתית. לאור הניסיון המצטבר, מכון עתים הציב לעצמו מטרה להוביל שינויים ברמת המדיניות הציבורית על מנת לסייע לאזרחים המבקשים להשתמש בשירותיו של הממסד הדתי.

מטרתו של דו"ח זה להציג בפני הציבור תמונה עדכנית על הליכי הנישואין בישראל, ולהצביע מתוכם על המציאות הקיימת, על הבעיות ועל האתגרים העומדים לפתחם של העוסקים בתחום. בראשית הדו"ח נבקש לסקור בקצרה את ההתפתחויות שחלו בשנה החולפת בנושא הנישואין. בהמשך נבקש להתייחס לסוגיית העיכובים בפתיחת תיקי נישואין שלא כדון, וכן לקשיים ולליקויים הקשורים בהליך בירור היהדות, אותו נאלצים לעבור אלפי ישראלים בכל שנה לקראת נישואיהם.

הדו"ח מתבסס על המידע הרב והמעודכן הנאסף במכון, לצד ניתוח הפניות המתקבלות ובחינת המסגרות הנורמטיביות בתוכן מתנהל הליך הרישום לנישואין, לצד חידושים בתחום. ההתעסקות היום יומית עם פניות רבות, שזוכות לסיוע וליווי במציאת פתרונות ביורוקרטים והלכתיים, אפשרה לבסס דו"ח זה על מעקב מתמשך המתייחס לרבדיה השונים של כל סוגיה.

אנו תקווה כי דו"ח זה יהיה לעזר לציבור בישראל ולגורמים המקצועיים העוסקים בנישואין וכי יוביל להסדרת הבעיות הקיימות בתחום זה.

בברכת חג אוהבים שמח,

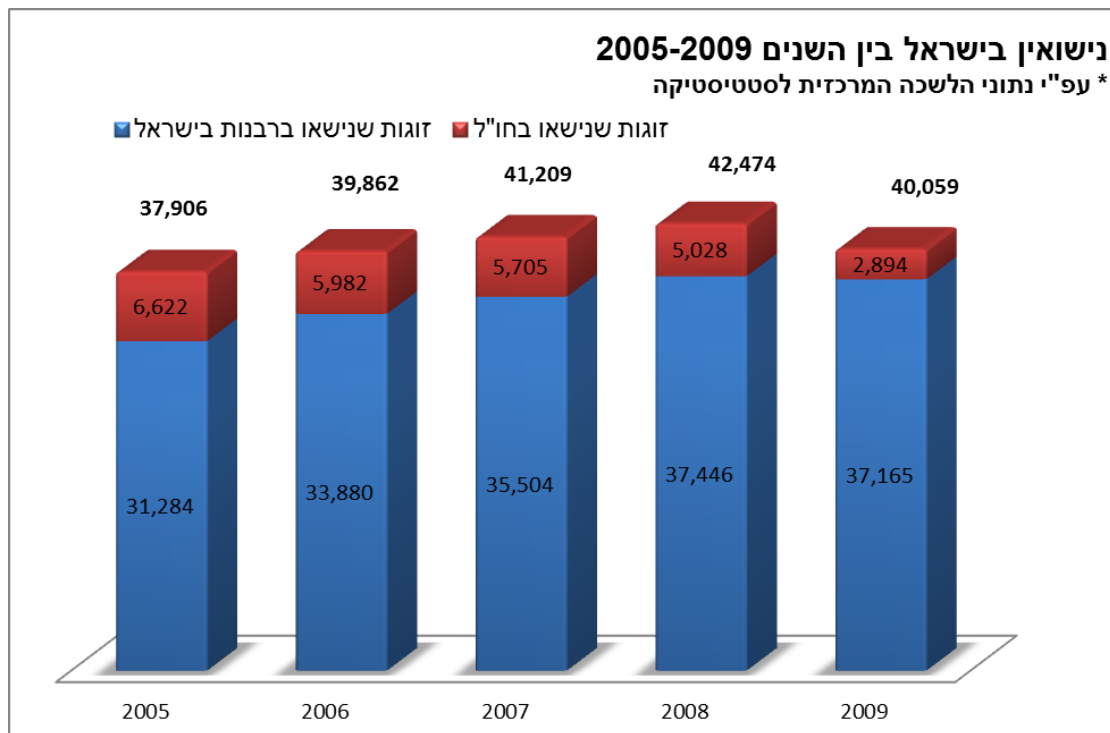
הרב ד"ר שאול פרבר
מייסד ומנהל מכון עתים

א. מגמות ושינויים בתהליכי הרישום לנישואין

1. נתוני רקע

כ-96% מהזוגות בישראל בשנת 2010 היו זוגות נשואים. על פי נתוני הלשכה המרכזית לסטטיסטיקה, רק 4% מהזוגות בישראל בשנה זו חיו יחד כבני זוג ללא נישואין - יותר מפי שניים ממספרם של זוגות לא נשואים שחיו יחד עשור קודם לכן.¹

במהלך שנת 2009 נישאו בישראל 37,165 זוגות יהודים - עבור 86% מתוכם היו אלו הנישואין הראשונים של שני בני הזוג. נתוני הלמ"ס לשנים 2005-2009² מלמדים כי מספר הזוגות הנישאים ברבנות בישראל נמצא במגמת עליה ושומר על יציבות. לעומת זאת, פוחת מספרם של הזוגות הישראלים (בין אם שני בני הזוג ישראלים ובין אם רק אחד מהם ישראלי) הנישאים בחו"ל.

המגמה העולה מנתוני הלמ"ס משתקפת גם בדו"ח גוטמן-אביחי השלישי, 2012.³ שלושת סקרי גוטמן-אביחי (מהשנים 1991, 1999, 2009) מלמדים על עלייה הדרגתית בהזדהות עם הדת ובשמירה על המסורת בין השנים 1991 ל-2009, ובמיוחד בעשור האחרון.

¹ נתונים אלה פורסמו בהודעה מיוחדת לרגל יום המשפחה:

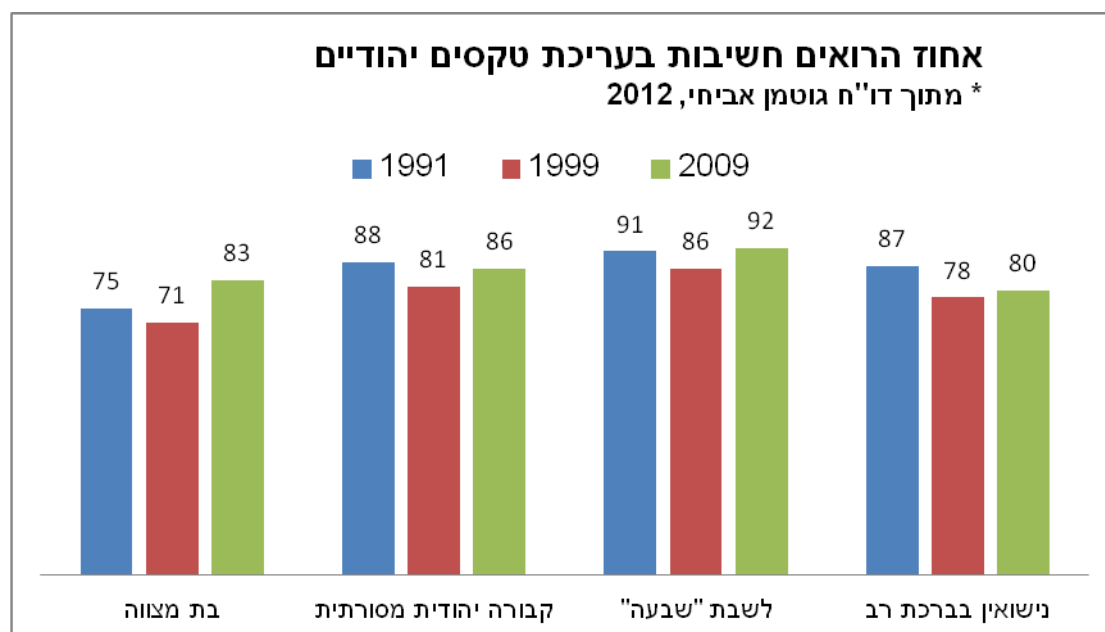
http://www.cbs.gov.il/reader/newhodaot/hodaa_template.html?hodaa=201211045

² נתוני הלמ"ס בנושא נישואין לשנים 2010-2011 טרם פורסמו. נתוני 2009, שהם העדכניים ביותר, פורסמו בשנתון של 2011.

³ דוח גוטמן – אבי חי השלישי (2012). ראו:

http://www.idi.org.il/PublicationsCatalog/Pages/Book_7123/Main.aspx

על פי ממצאי הסקר לשנת 2009, מנהגים יהודיים נוכחים בחייהם של יהודים ישראלים רבים, גם כאלה המגדירים עצמם חילונים ואף אנטי-דתיים. הדברים נכונים במיוחד בכל הנוגע לקיום טקסי החיים היהודיים: הרוב המכריע של היהודים הישראלים (למעלה מ-90%) סבורים כי חשוב לערוך את הטקסים היהודיים המרכזיים במעגל החיים.

על פי דו"ח גוטמן-אביחי ניתן לומר ככלל שיהודים ישראלים רבים תומכים בביטויים של דת ומסורת במרחב הציבורי הישראלי, אם כי בה בעת הם מבקשים לשמור על חופש בחירה אישי: מרבית היהודים הישראלים (61%) סבורים שהחיים הציבוריים במדינת ישראל צריכים להתנהל על פי המסורת היהודית.

ואולם, על אף שרוב היהודים הישראלים סבורים שחשוב לערוך טקס נישואין בברכת רב (80%) העמדות כלפי נישואין אזרחיים זה אינן חד-משמעיות: כמחצית מהנשאלים (51%) סבורים שיש להנהיג בארץ נישואין אזרחיים שלא דרך הרבנות, ורק כמחצית מהישראלים היהודים (54%) שללו בבירור את האפשרות שהם או בני משפחתם היו בוחרים להינשא בנישואין אזרחיים אם היו כאלה במדינת ישראל. כרבע מהמשיבים העידו שהיו מוכנים שילדיהם יינשאו בנישואין אזרחיים. מגמה זו מתחזקת בקרב ישראלים עולי חמ"ע, והיא משקפת את ההבדלים ביחס לדת ובמידת השמירה על המסורת בין קבוצת העולים לקבוצת הישראלים שאינם עולים: בעוד ש-43% מהיהודים הישראלים שאינם עולים מגדירים את עצמם כחילונים, באוכלוסיית העולים מחבר העמים מדובר ב-79%. כמו כן, בפילוח לפי מידת השמירה על המסורת, נמצא שלעולים יוצאי חבר העמים זיקה נמוכה באופן משמעותי לכל המצוות והמנהגים היהודיים שנבדקו, לעומת שאר האוכלוסייה.

2. פתיחת אזורי הרישום לנישואין

ב-21 במאי 2012 עברו בקריאה ראשונה בכנסת שתי הצעות חוק לתיקון פקודת הנישואין והגירושין (רישום).⁴ ההצעה הראשונה, של חבר הכנסת עתניאל שנלר, מאפשרת להירשם ב-15 לשכות רישום ארציות, נוסף על לשכת הנישואין שבמקום המגורים הרשום של כל אחד מבני הזוג. נוסף על כך, ההצעה עוסקת בהקמת מאגר מידע בו יכללו תעודות נישואין וגירושין וכן החלטות רב רושם נישואין בעניינם של המבקשים להירשם לנישואין. ההצעה השנייה, של חברי הכנסת פאינה קירשנבאום, זאב אלקין, איתן כבל ועינת וילף, מתמקדת בפתיחת אזורי הרישום בלבד ומוסיפה 14 לשכות רישום ארציות בהן ניתן להירשם.⁵

הצעות החוק באות לשנות את המצב הקיים, לפיו בני הזוג מורשים להירשם לנישואין רק במקום המגורים הקבוע של כל אחד מבני הזוג או במקום שבו אמורים להתקיים החופה והקידושין.⁶ לפי דברי ההסבר של שתי ההצעות, מטרתן היא לשנות את הנוהל הנוכחי המבוסס על ההנחה הארכאית לפיה רב עיר מכיר את בני עירו באופן אישי ולכן הוא הגורם המוסמך לרשום אותם לנישואין. כמו כן מבקשות הצעות החוק להקל על בני זוג יהודים להירשם לנישואין ולחסוך להם זמן והוצאות נסיעה מיותרות.

מעבר למטרות המנויות לעיל, יש להדגיש כי גיבוש הצעות החוק לפתיחת אזורי הרישום נועד לתת מענה לתלונות שונות הנוגעות לרישום לנישואין. תלונות אלה נוגעות, בין היתר, לשירות לא אדיב לזוגות הנרשמים, וליחס משפיל ומפלה כלפי גרים ועולים חדשים: הם נאלצים לעבור חקירות חודרניות ומיותרות, על אף שהם מחזיקים בתעודות ציבוריות המעידות על יהדותם או על גיורם כדין. בעיה נוספת עימה מנסות הצעות החוק להתמודד היא בעיית ההכרה ברבנים המחתנים, שכן רבנים רבים המאושרים לעריכת חופות נדחים על ידי רשמי נישואין מקומיים ואינם מורשים לערוך חופה וקידושין בתחום שיפוטם. הצעות החוק מאפשרות לבני הזוג אשר רבם מאושר לעריכת חופה להירשם במקום אשר ליבם חפץ, ובכך לחסוך מהם את עגמת הנפש הנוצרת לא פעם עקב מדיניות עצמאית מחמירה של לשכת נישואין זו או אחרת. כמו כן, הגברת התחרות בין לשכות הנישואין, הצפויה לאור ההכנסות מהאגרה הכרוכה ברישום, יכולה להועיל בשיפור השירות הניתן לאזרח.

עם זאת, הליכי החקיקה בעניין פתיחת אזורי הרישום מסוגלים להביא לתפנית חיובית, אך אין די בכך כדי לפתור את מכלול הבעיות העולות מהתנהלותם של רשמי נישואין כאלו ואחרים. יש לזכור כי רוב הציבור אינו מודע למתרחש בלשכות הרישום לנישואין או במסדרונות הכנסת. פתרון לפיו גרים ועולים חדשים יאלצו לכתת רגליהם ממקום מגוריהם ללשכות רישום מרוחקות,

⁴ הצעת חוק לתיקון פקודת הנישואין והגירושין (רישום)(מס' 2)(רישום לנישואין של בני זוג יהודים), התשע"ב-2012 והצעת חוק לתיקון פקודת הנישואין והגירושין (רישום)(מס' 3)(אזורי רישום לנישואין של בני זוג יהודיים), התשע"ב-2012, הצעות חוק הכנסת – 453, כ"ה באדר התשע"ב, 19.3.2012.

⁵ להלן לשכות הרישום הארציות: אבן יהודה, באר שבע, בני ברק, גוש עציון, חיפה, ירושלים, נתיבות, נתניה, קריית טבעון (בהצעת חוק של ח"כ שנלר בלבד), צפת, רחובות, רמת הגולן, רמת גן, שוהם, תל אביב.

⁶ ראו סעיף 7 להוראות נוהל רישום נישואין, תשרי תשס"ד (להלן – נוהל רישום נישואין). את נוהל רישום נישואין הוציאה הרבנות הראשית לישראל בהתאם לפקודת הנישואין והגירושין (רישום), 1936, וחוק שיפוט בתי הדין הרבניים (נישואין וגירושין), תשי"ג-1953.

וזאת על מנת לעמוד על זכותם להינשא כדת משה וישראל, הוא פתרון חלקי בלבד. על הגופים הממונים – המשרד לשירותי דת והרבנות הראשית לישראל – לפקח ביתר שאת על המתרחש בלשכות הנישואין ולאכוף על רשמי הנישואין נהלים ברורים המגדירים את תחומי הסמכות בעת רישום לנישואין ואף קובעים סנקציות משמעותיות על אלו המפרים אותם.

נכונים לעניין זה דבריו של ח"כ הרב חיים אמסלם בדיון שהתקיים בוועדת חוק, חוקה ומשפט במרץ 2012, ואשר עסק בהצעת החוק לפתיחת אזורי הרישום לנישואין:

"אני בעד בניית בתי החולים, אבל לא נעבוד בשיטת חלם. היתה בעיה שרבנויות מסוימות לא הכירו בתעודות הגיור, אז מה אנחנו עושים? מערבבים, מסרבליים ומסבכים את כל המערכת, ואנחנו בבחינת בונים את אותו בית חולים במקום לפתור את הבעיה. אם הבעיה הזאת היתה נפתרת... אני יודע שהחוק הזה לא היה כאן".

כמו כן יש לציין כי הצעות החוק אינן פוטרות את בני הזוג מלהמציא תעודת רווקות במידה ומקום מגוריו של אחד מבני הזוג אינו במקום הרישום לנישואין, ועל כן אינן מצליחות לבסס שינוי מהותי בעניין זה.⁷ במצב הקיים כיום על פי סעיף 40 להוראות נוהל רישום לנישואין, במידה ובני הזוג אינם נרשמים לנישואין במקום מגוריהם על הרב המנפיק תעודת רווקות לבצע את כל הבירורים והחקירות שבהם מותנת כשרות הנישואין.⁸ ללא הסדרת נושא זה במסגרת החוק, הנפקת תעודת הרווקות במקום המגורים הרשום תמשך להוות מכשול בפני בני הזוג בדרך לחתונתם, בניגוד לתכלית הצעות החוק.

חשש נוסף עולה מסעיף 3א(ג) להצעת החוק של חה"כ שנלר, לפיה יוקם מאגר מידע ארצי שיכללו בו תעודות נישואין וגירושין וכן החלטות של רשמי נישואין קודמים. סעיף זה מעלה חשש כי מידע רגיש וכן חוות דעת של רשמי נישואין שמקורן בגישה הלכתית מחמירה במיוחד או בחוסר סמכות, יהיו נגישים לכל רשם נישואין אליו יגשו בני הזוג להירשם בעתיד. לקיומו של מאגר מידע רחב היקף, במיוחד במציאות בה אין מספיק פיקוח על רשמי נישואין, עלולות להיות השלכות חמורות על אזרחי ישראל, ובמיוחד על אותם בני זוג עולים או גרים. חיזוק לחשש זה עולה דווקא מדבריו של יוזם התיקון לחוק, חה"כ שנלר, בדיון שהתקיים בוועדת הפנים והגנת הסביבה של הכנסת ב-23 במאי 2011:

"אם מישהו התגייר ויש ספקות לגבי הגיור שלו, שכולם ידעו שהוא הולך להירשם לנישואין ובבקשה תעשו בירור על הגיור שלו, שלא ייווצר מצב שאלך לרשום את עצמי במקום אחר כאילו אני תושב עיר אחר בשביל לא ללכת לרב המחמיר בגיור אם הוא לא מקבל את הגיורים של הרב דרוקמן, או את גיורי צה"ל. להיפך, החוק הזה עוד הרבה יותר מחמיר, הרבה יותר מחמיר".

מובן כי ישנו צורך מנהלי והלכתי לפקח ולהשגיח על הליך הרישום לנישואין, אך יש להקפיד לעשות זאת בהתאם לנדרש ולא מעבר לכך ותוך כבוד לצנעת הפרט של המבקשים להירשם. יש

⁷ פרוטוקול מס' 588 משיבת ועדת החוקה, חוק ומשפט, יום ראשון, כ"ד באדר התשע"ב (18 במרץ 2012), ראו דבריו של ח"כ עתניאל שנלר בעמ' 49 ובעמ' 78 לפיהם "אין פטור מחובת תעודת רווקות". עם זאת, יש לציין כי כבר כיום רשמי נישואין רבים מתירים להוציא תעודת רווקות גם שלא במקום מגוריו של המבקש.

⁸ לעניין נהלי הוצאת תעודת רווקות ראו סעיפים 39-46 לנוהל רישום נישואין, לעיל ה"ש 3.

לזכור כי כל יהודי המעוניין להינשא כחוק מוכרח לעבור דרך רשמי הנישואין ועל כן יש להגדיר במדויק את המידע האישי אותו מוסמכים הרשמים לאסוף ולאגור במסגרת מאגר המידע ואת סוגי ההחלטות אשר בידם לקבל. חוסר בפקוח ובאכיפה מחד, ונגישות רבה מדי למידע אישי מנגד, עלולים להביא לפגיעה קשה בציבור הנרשמים לנישואין.

3. תיקון הקריטריונים לעורכי חופות וקידושין

טקס החופה הוא אחד הרגעים המשמעותיים והמרגשים ביותר בחיים המשותפים של בני זוג. אין ראוי יותר מאשר מתן אפשרות לבני הזוג לבחור בכוחות עצמם רב עורך חופה וקידושין התואם את השקפתם הדתית, העדפתם האישית, ובהתאם לאמור במסכת אבות "עשה לך רב", לפיו תפקידו של אדם לבחור בעצמו את רבו.

במהלך 2012 ניהל ארגון רבני 'צהר' מאבק מתוקשר על זהותם של הרבנים המורשים לערוך חופה וקידושין, זאת לאחר שנים בהן נמנעו מרבנים שאינם מכהנים בתפקידים רשמיים, כגון דיינים או רבני ערים, לערוך חופות. לאחר משא ומתן מול הפרקליטות, ב-5 ביוני 2012 פרסמה מועצת הרבנות הראשית לישראל קריטריונים חדשים לעורכי חופות (ראו נספח 1). מחד גיסא, הקריטריונים החדשים מרחיבים את היקף הרבנים המוסמכים לערוך חופה וקידושין ומסדירים גם את מעמדם של רבני קהילות, אדמו"רים ורבנים במסגרות לימוד שונות. מאידך גיסא, מוסיפים הקריטריונים דרישות רבות שמקומן ונחיצותן אינו ברור.

הקריטריונים החדשים מפרטים לא פחות מ-13 סוגי רבנים, כאשר על כל אחד לעמוד בדרישות שונות על מנת לקבל רישיון "מורשה לעריכת חו"ק". אין כל הגיון פנימי או אחידות בקריטריונים, כאשר, בין השאר, רבנים מסוגים שונים נדרשים לאישורים שונים, משך כהונה שונה, מספר תלמידים שונה, מספר שנות לימוד שונה ועוד. למעלה מזאת, גם לאחר שמצליחים הרבנים המעוניינים להגיש בקשה לפענח באילו קריטריונים עליהם לעמוד ולהמציא את כל המסמכים הנדרשים – אין די בכך. לאחר העברת המסמכים, הוועדה למתן אישורים לעריכת חו"ק דנה בעניינו של כל רב ורב ובמידת הצורך אף מזמינה את הרב לראיון אישי. לאחר סיום ההליך בהצלחה, ניתן אישור לתקופה של 3 שנים בלבד, לאחריו יש להגיש בקשה מחודשת לוועדה.

יש לתהות, האם הקריטריונים הרבים והמסורבלים אכן נדרשים, כאשר ממילא עניינו של כל רב נידון לגופו בפני הוועדה? מדוע ישנה נחיצות כי ראש ישיבה יכהן בתפקידו ארבע שנים בטרם יוכל לערוך לתלמידיו חופות, כאשר הישיבה בראשה הוא עומד מוכרת בוועד הישיבות או איגוד ישיבות ההסדר? בדומה לכך, לא מובנת הדרישה לפיה על רב קהילה להציג אישור משלושה רבני ערים, כאשר ניתן היה להסתפק באישור מרב העיר בה יושבת הקהילה בה הוא מכהן. נדמה כי אין טעם לדרישות המורכבות שפגועות לא רק ברבנים המעוניינים לחתן את תלמידיהם אלא גם בבני זוג רבים אשר בחירתם מצטמצמת לרשימה מוגבלת של עורכי חופות.

אי לכך, מומלץ לקבוע קריטריונים בסיסיים ואחידים ככל הניתן, שיבחנו לצד המלצות מרבנים. במידת הנדרש ניתן ללוות את החלטת הוועדה בבחינה בעריכת חופה וקידושין אצל הרבנות הראשית לישראל או על ידי רב חבר מועצת הרבנות הראשית, כפי שנקבע ממילא בקריטריונים הנוגעים לחלק מסוגי הרבנים. יש להימנע ממצב בו קביעת קריטריונים חדשים פוגעת באפשרותם של רבנים חדשים או צעירים לערוך חופות, אף על פי שתלמידיהם מעוניינים בכך והם בקיאים היטב בהלכות חופה וקידושין.

ב. עיכובים בפתיחת תיקי נישואין

1. הפעלת לחץ על זוגות לפתוח תיק נישואין שלא על פי דין

בהוראות נוהל רישום נישואין⁹ וכן בחוזר מנכ"ל המשרד לענייני דתות¹⁰, נקבע כך:

"ההרשמה לנישואין תעשה באחד ממקומות המגורים הקבוע של אחד מבני הזוג המבקשים להרשם לנישואין לפי בחירתם או במקום שבו אמורים להתקיים החו"ק".

על פי הנחיות אלו, מקום ההרשמה לנישואין יתבצע באחת משלוש אפשרויות ולפי בחירת בני הזוג: במקום מגורי החתן, במקום מגורי הכלה, או במקום עריכת החופה והקידושין. על פי הסעיף העוקב, על כל אחד מבני זוג שלא נרשם במקום מגוריו להמציא תעודת רווקות ממקום מגוריו.

על אף הכתוב בהנחיות אלו, מפניות שהגיעו למרכז היעוץ והמידע של מכון עתים בשנים 2011-2012 עולה כי מספר רבניות נוהגות להפעיל לחץ על בני זוג המבקשים להוציא תעודת רווקות בעיר, לפתוח את תיק הנישואין אצלן¹¹. לטענת חלק מרבניות אלו, פתיחת תיק הנישואין אצלן תאפשר להן לפקח כיאות על קיום החופה והקידושין. טענה מעין זו לא רק שמביעה חוסר אמון בעבודתן של רבניות שכנות, אלא מכסה על שיקול רלוונטי אחר: סכום האגרה לפתיחת תיק נישואין גבוה משמעותית מסכום האגרה להוצאת תעודת רווקות, ומספרם של הנרשמים לנישואין משפיע אף הוא על תקציבה של המועצה הדתית¹². מכאן, שלצד העמדה הרשמית הדוגלת בקו הלכתי-ריכוזי, לא ניתן להתעלם מהאינטרס הכלכלי כי יפתחו בתחומה של המועצה הדתית תיקים רבים ככל הניתן.

הלחץ המופעל על ידי לשכת הנישואין יכול שיהיה באיום על בני הזוג כי יקשה עליהם לפתוח את תיק הנישואין במקום חפצם, במניעת תעודת רווקות מבן הזוג תושב המקום, או בקביעה כי תעודת הרווקות תקפה באותה עיר בלבד – במטרה למנוע מבני הזוג להמשיך את הליך הרישום במקום אחר, על אף זכותם לעשות זאת על פי דין (ראו לדוגמה בנספח 2). אמנם, סעיף המגביל את תוקף תעודת הרווקות עומד בניגוד לנהלים ואינו תקף, אך בני הזוג המבקשים להירשם אינם מודעים לזכויותיהם ומשתכנעים כי עליהם לפתוח את התיק הנישואין ברבנות המאיימת. כמו כן, המציאות מלמדת כי רשמי נישואין במועצות דתיות "קטנות" חוששים מעימותים עם מועצות גדולות יותר, ולעתים אף רואים עצמם כ"כפופים" להן מבחינה פרוצדוראלית. חשש זה גורם להם לעתים להימנע מלפתוח תיק לזוגות המעוניינים בכך, זאת על אף הדין המפורש המאפשר זאת. כך, לדוגמא, בספטמבר 2011 סירב רשם הנישואין בגבעתיים לפתוח לבני זוג שאחד מהם תושב העיר תיק נישואין, מחשש מעימות עם רבנות תל אביב, שם התגורר בן הזוג השני. התערבותו של

⁹ נוהל רישום נישואין, לעיל ה"ש 3.

¹⁰ המשרד לענייני דתות, חוזר המנהל הכללי סג/1 – טבת התשס"ג (דצמבר 2003), פרק ג'.

¹¹ תופעה זו באה לידי ביטוי ביתר שאת ברבניות תל אביב-יפו ונתניה.

¹² נכון לשנת תשע"ב-2012 האגרה לרישום לנישואין עומדת על 600 ש"ח, בעוד אגרה להנפקת תעודת רווקות עומדת על 135 ש"ח.

מכון עתים והנחיות המשרד לשירותי דת שבעקבותיה לא הביאו למניעה מוחלטת של התופעה, וגם כיום ממשיכות מספר רבנויות להפעיל לחץ מסוגים שונים על זוגות המבקשים להוציא תעודת רווקות ולהירשם במקום אחר, תוך ניצול העובדה שאינם מודעים לזכויותיהם.

2. עיכוב ומניעת גרים מלהירשם לנישואין

לאור מספרם המתרחב של רשמי נישואין המסרבים לרשום גרים לנישואין, ולאחר שנים של ניסיונות למגר את התופעה, עתר מכון עתים לבג"ץ ביום ה-28 במרץ 2010, על מנת לחייב את רשמי הנישואין להכיר בגיורי המדינה ולאפשר לגרים את הזכות הבסיסית לחיי משפחה בישראל. תופעת סירוב רישום גרים לנישואין אינה תופעה אקראית ופרטנית אלא תופעה רחבה אשר קיבלה בשנים האחרונות ממדים מדאיגים ובאה לידי ביטוי בכמה אופנים, כדלהלן:

א. יהודים בעלי תעודת גיור מבתי הדין המיוחדים לגיור, או מכל בית דין רבני אחר, המבקשים לפתוח תיק נישואין נשלחים אל בית הדין הרבני בעיר על-מנת שזה יאשר את תוקפו של הגיור. רק לאחר שמתקבל פסק דין המאשר את הגיור, נפתח תיק הנישואין.

ב. רושם הנישואין אמנם פותח תיק נישואין ליהודים בעלי תעודת גיור אולם בבואם לקבל את תעודת הנישואין שלהם, הוא מסרב להנפיק אותה בטענה שגיורם אינו תקף ולכן גם נישואיהם בטלים.

ג. סירוב גורף של כמה מרושמי הנישואין לפתוח תיקי נישואין ליהודים בעלי תעודת גיור מבית הדין המיוחד לגיור או כל בית דין רבני אחר, והמחזיקים בתעודת המרה כדין.

בתשובתה לעתירת מכון עתים, גיבשה המדינה ביום ה-9 במרץ 2011 מתווה לפיו בעלי תעודות המרה יוכלו להירשם לנישואין בהליך דומה לזה של כל זוג יהודי אחר הבא להירשם לנישואין (ראו נספח 3). על פי עיקרי המתווה, במידה ורושם הנישואין במקום מגוריו של המבקש יסרב לבדוק ולאשר את הבקשה, תטפל המועצה הדתית עצמה באישור התיק אצל אחד מרשמי הנישואין המיוחדים שמונו לשם כך, ובהחזרת התיק למועצה הדתית לשם השלמתו. הוסכם כי המתווה יכנס לתוקף למשך תקופת ניסיון בה תיבחן יעילות ההצעה בשטח.

מעקב אחר יישום המתווה מלמד כי המצב עדיין אינו משביע רצון. במהלך השנה האחרונה התקבלו במרכז הייעוץ והמידע של מכון עתים פניות נוספות על לשכות נישואין המקשות על גרים המבקשים להירשם. בחלקן, כגון בלשכת הנישואין בחדרה, ממשיכים רבני העיר להערים קשיים על גרים שהתגיירו בצה"ל ולשלוח אותם להליך "אישור גיור" בבית הדין הרבני. באחרות, כגון ברבנויות ראשון לציון ורחובות, עדיין נדרשים מתגיירים לעבור ראיון מיוחד ומשפיל לפני הרישום לנישואין – הליך שלא נדרש מיהודי מלידה המגיע להירשם.

החלטה על המשך ההליך המשפטי עתידה להתקבל בחודשים הקרובים.

3. עיכוב מחמת היעדר ברית מילה

מפניות שהגיעו למכון עתים עולה כי במספר רבנויות, ובהן אשקלון, נתניה ואור עקיבא, לא מוכנים רשמי הנישואין לרשום לנישואין גברים שלא עברו ברית מילה.¹³ בחלק מהמקרים המידע הגיע לידי רשם הנישואין לאחר שבאישור היהדות שקיבל החתן מבית הדין הרבני (לאחר הליך בירור יהדות) צוין כי בית הדין ממליץ לו לעבור ברית מילה. במקרים אחרים שאלו רשמי הנישואין את החתן אם עבר ברית מילה כחלק מהליך הרישום לנישואין. הפונים למרכז הייעוץ והמידע התלוננו כי חשו חדירה בוטה ומשפילה לחייהם האישיים, כאשר נאלצו לחלוק מידע אינטימי אודות חייהם עם רשם הנישואין. באחד המקרים אף הפנה רשם הנישואין את החתן לבית החולים על מנת שיחזור עם אישור מרופא כי עבר ברית מילה.

לא מצאנו הצדקה חוקית למדיניות זו של רשמי הנישואין אשר פוגעת בזכות לפרטיות¹⁴ ונוגדת את הוראות חוק הגנת הפרטיות, תשמ"א-1981, לפיו פגיעה בפרטיות היא "פרסומו של ענין הנוגע לצנעת חייו האישיים של אדם, לרבות עברו המיני, או למצב בריאותו, או להתנהגותו ברשות היחיד".¹⁵ ברית מילה, על אף חשיבותה הרבה כמסמלת השתייכות לעם היהודי, אינה תנאי לעצם היותו של אדם יהודי, ומידע בעניין היעדר ברית מילה אינו נדרש אף לצורך רישום לנישואין לפי הוראות נוהל רישום נישואין, תשרי התשס"ד. אי לכך, מן הראוי להימנע מהתייחסות מפורשת לנושאים אינטימיים העולים במסגרת בירור היהדות, ולהנחות את רשמי הנישואין בדבר המידע אותו הם מוסמכים לאסוף ובו הם מורשים לעשות שימוש לצורך עיכוב הרישום לנישואין.

¹³ בנימין י. רבינוביץ, יתד נאמן, 'רב' שיח: 7 רבני ערים בשיחה מעמיקה על תפקידם ואחריותם בעריהם, י"ד בניסן תשע"ב. ראו לדבריו של הרב יוסף חיים בלוי, רב העיר אשקלון: "אנו תיקנו תקנה ברבנות אשקלון – יחידה מסוגה בארץ, שחתן הבא להרשם לנישואין – אם לא נימול עדיין, עליו לעבור ברית לפני הנישואין!".

¹⁴ סעי' 7 לחוק יסוד: כבוד האדם וחירותו.

¹⁵ סעי' 11(2) לחוק הגנת הפרטיות, תשמ"א-1981.

ג. בירור יהדות לקראת נישואין

1. מבוא

השאלה "מיהו יהודי?" הועלתה במרוץ השנים בהקשרים רבים, אך בסוגיית הרישום לנישואין יש לה משמעות מכרעת במיוחד. לא מדובר כאן בדיון משפטי או תיאורטי מעורר מחלוקת, אלא בשאלה שלה השלכה מעשית ומיידית על זהותם ועל חייהם המשותפים של בני הזוג. עם זאת, חוסר בהירות פרוצדוראלי, העדר שקיפות וגישה הלכתית מחמירה מובילים בסוגיה זו לפגיעה במבקשים להירשם לנישואין ומשאירים אותם לא פעם במצב של חוסר ודאות מתמיד.

סעיף 1 לחוק שיפוט בתי הדין הרבניים (נישואין וגירושין), תשי"ג 1953, קובע כי "ענייני נישואין וגירושין של יהודים בישראל, אזרחי המדינה או תושביה יהיו בשיפוטם הייחודי של בתי הדין הרבניים", בעוד סעיף 2 לאותו חוק קובע כי "נישואין וגירושין של יהודים יערכו בישראל על פי דין תורה". חוקים אלו קובעים למעשה כי רק בני זוג ששניהם יהודים יוכלו להינשא במסגרת הממסד הרבני בישראל, ועל כן נדרש כל המבקש להירשם לנישואין להוכיח את יהדותו כתנאי מקדים לרישום. מי שהוריו נישאו בארץ יסתפק בהצגת הכתובה או תעודת הנישואין של ההורים. מי שנולד בחו"ל, או שהוריו נולדו בחו"ל ולא התחתנו בנישואים אורתודוקסיים המוכרים על ידי הרבנות, יידרש להוכיח את יהדותו באמצעות מסמכים בהליך "בירור יהדות", שמתבצע בבתי הדין הרבניים האזוריים, ונועד לתת מענה לרבים שהגדרתם ההלכתית כיהודים אינה ודאית. הליך זה הינו נחלתם של אלפי אנשים בכל שנה, רובם הגדול יוצאי חבר העמים, שעברו בירור יהדות לפני הגיעם לארץ ונרשמו כיהודים במרשם האוכלוסין. יש להדגיש כי לא מדובר בהליך הנוגע לבני זוג עולים בלבד: על פי נתוני הלמ"ס לשנת 2009, 41% מהנשים הישראליות שנולדו בחבר העמים, נישאו לגברים ילידי ישראל.

2. נוהלי בירור יהדות: התפתחות ובעיות

בדיון מיום א' בסיון התשע"ב, 22 במאי 2012, שהתקיים בוועדת הפנים בנושא הקושי בהוכחת יהדות, טען מנהל האגף לבירור יהדות בבתי הדין הרבניים, הרב אליהו מימון, כי בבתי הדין הרבניים מתבצעים כ-4,300 הליכי בירור יהדות בשנה, על ידי ארבעה מבררי יהדות בלבד. אך למרות מספרם הרב של הנדרשים להליך, הוא אינו מעוגן בחקיקה. בפרק ב' להוראות נוהל רישום נישואין¹⁶ נכתב רק כי "רושם הנישואין יוודא יהדותם של מבקשי הנישואין", אך פירוט בדבר הדרך לברר את יהדותם של המבקשים לא קיים בהוראות אלו. על פניו, נראה כי החלטה בדבר הפניית מועמדים לבירור יהדות נתונה היתה לשיקול דעתו של רושם הנישואין בכל אתר ואתר, כמו גם אופיו ונהליו של ההליך עצמו. בהוראות רישום נישואין קודמות, שפורסמו בחוזרי מנכ"ל סג/1 מדצמבר 2002 ומפברואר 2003, בפרק שכותרתו "עולים חדשים שהגיעו לאחר 1990" נכתב רק כי "אישור יהדות יכול להנתן ע"י בית הדין הרבני האזורי או ע"י ועדת בירור לענייני יהדות

¹⁶ נוהל רישום לנישואין, לעיל ה"ש 3.

שתוקם לצורך זה ע"י מועצת הרבנות הראשית לישראל" וכן ש"כועדת בירור יכול גם שישמש רב שהוסמך לכך במיוחד".

ביום א' באייר התש"ע, 15 לאפריל 2010, נכנסו לתוקפן הנחיות בירור יהדות, התש"ע-2010, שנקבעו על ידי חבר דייני בית הדין הרבני הגדול ומועצת הרבנות הראשית לישראל (ראו נספח 4). ההנחיות החדשות, עליהן חתומים הרבנים הראשיים לישראל, גובשו על ידי ועדה מיוחדת של דיינים בבית הדין הרבני הגדול ורבנים ממועצת הרבנות הראשית, ונועדו להסדיר את הפרוצדורה ולהביא לאחידות בטיפול בעולים המגיעים להירשם לנישואין ו/או מופנים לבירור יהדות. בנהלים מספר שינויים מהמצב הקיים. בין היתר נקבע:

2. (א) לא יאשר רב רושם נישואין עריכת חופה וקידושין ללא בירור יהדותם של בני הזוג לפי הנחיות אלה.
- (ב) רב רושם נישואין רשאי לברר יהדותו של אדם המבקש להירשם לנישואין כדת משה וישראל, אם התקיים בו אחד מאלה:

- (1) הוריו נישאו בישראל באמצעות רב רושם נישואין;
- (2) הוריו נישאו מחוץ לישראל באמצעות רב קהילה ששמו מצוי ברשימת רבני קהילות העולם המוכרים על ידי הרבנות הראשית לישראל;
- (3) המבקש הציג תעודת נישואין שניתנה בישראל על ידי רב רושם נישואין לקרוב מן האם בדרגה ראשונה למבקש להירשם לנישואין, והתקיימו יתר התנאים המפורטים בסעיף 13 להנחיות אלה [בעל תעודת הנישואין נישא על סמך פסק דין של בית דין רבני המאשר את יהדותו על פי הנדרש בהנחיות אלה, או על סמך בירור שנערך קודם לתחילתן של הנחיות אלה על ידי רב רושם נישואין בעיר שיש בה מחלקה לרישום נישואין].

סעיף זה מתיר לרשם נישואין לברר בעצמו יהדותו של אדם המבקש להירשם לנישואין, אם הוריו נישאו בישראל באמצעות רב רושם נישואין (ברבנות), או אם נישאו מחוץ לישראל באמצעות רב המוכר על ידי הרבנות הראשית לישראל. לחילופין, ניתן לפטור את המבקש מבירור בבית הדין אם בידיו תעודת נישואין שניתנה בישראל לקרוב מן האם בדרגה ראשונה, והוכח כי עבר לפני נישואיו בירור יהדות מסודר. בכל מקרה אחר לא יאשר רב רושם נישואין עריכת חופה וקידושין, אלא לאחר קבלת פסק דין של בית דין רבני המאשר את יהדותו (יש לציין כי גם זוג נשוי המבקש להתגרש יידרש לעבור את ההליך, ובלעדיו לא יורשה בית הדין לסדר את הגט).

אולם, על אף האמור בסעיף 2, בנסיבות מיוחדות רשאי רשם הנישואין להפנות אדם לבירור יהדות בבית הדין גם אם הוא עומד בכללים המנויים לעיל:

6. (ה) מנהל תחום בירור יהדות או רב רושם נישואין רשאי, בנסיבות מיוחדות ומנימוקים שיירשמו בהפניה או בבקשה, להפנות אדם לבית הדין לבירור מחדש בדבר יהדותו, או לבקש בירור יהדות בבית הדין לאדם אשר לכאורה אינו זקוק לכך.

הלכה למעשה, מה שנועד להיות שמור ל"נסיבות מיוחדות" הופך פעמים רבות ל"נסיבות רגילות" המבוססות על הרהורי לבו וספקותיו של רשם הנישואין. גם הנימוקים להפניה הנדרשים על פי סעיף 6(ה) לרוב אינם נרשמים, ואם נרשמים – אינם נבדקים על ידי גורם מפקח לפני פתיחת התיק. שיקול הדעת הנרחב הניתן לרשם הנישואין להפנות לבירור יהדות מחדש אנשים שלכאורה אינם זקוקים לכך, יוצר חוסר שוויון בין עולה אחד למשנהו. יתרה מכך, החזרת המבקש לבית הדין פוגעת בעקרון סופיות הדיון, הקובע שרק גילוי ראיות חדשות מהווה הצדקה לפתיחה מחדש של פסק הדין. המצב הקיים מקנה לרשם הנישואין אפשרות לערער מחדש חזקת יהדות ללא כל עילה מוצדקת ומוביל לעיכוב זוגות המבקשים להירשם לנישואין שלא לצורך.

בהליך בירור היהדות נבדקת למעשה היהדות של האם, באמצעות תעודות, אישורים, תצלומים וכל מסמך אחר המציין לאום יהודי. התעודות נבדקות על ידי מבררי יהדות הקובעים האם יש בהם מספיק כדי להוכיח את יהדות/ה של המבקש/ת. אורך ההליך משתנה על פי מקום הבירור, זהות המברר ואופי המסמכים שבידו. יש לציין כי מבקשים שאינם דוברי רוסית מתבקשים להציג את מסמכיהם לחוקרים שאינם דוברים את השפה הרלוונטית או שאינם מכירים את מאפייני הקהילה בחו"ל ומוסדותיה.

ברמה המהותית אין חולק כי בירור חזקת היהדות נדרשת לשם שמירה על מסגרת הנישואין ההלכתית. עם זאת, מהמצב בשטח עולה תמונה מקוממת ומדאיגה בכל הנוגע לאופן ניהול ההליך: אנשים רבים מתארים את הליך בירור היהדות כחוויה פוגענית ומשפילה. לעתים קרובות מדי מתבצע התחקור באופן פוגעני, תוך שאילת שאלות שאינן רלוונטיות לעצם בירור היהדות ואף חודרות לצנעת הפרט, ותוך האשמת המבקשים והוריהם בזיוף מסמכים, בשקרים ובתואנות שווא. העובדה כי "בית הדין רשאי לחייב בעל דין בהוצאות שיידרשו בגין בדיקת מסמכים באמצעות מעבדה או מומחה לזיהוי כתבי יד ובדיקת מסמכים, וכן בהוצאות אחרות לרבות בהוצאות לטובת המדינה", כאמור בסעיף 17 להנחיות, מלמדת אף היא על היחס הקשה והחשדני לו זוכים בעלי הדין מצד המערכת. כמו כן, הדרישה מבעלי הדין לחתום על ויתור סודיות גורף המאפשר למברר היהדות לחקור ולקבל פרטים אישיים רלוונטיים מכל משרד ממשלתי או מוסד ציבור או כל גוף אחר, פוגעת בפרטיותם של בעלי הדין וחודרת לצנעת חייהם באופן שנראה כלא סביר ולא מידתי, ודאי כשלא ניתן לסרב לה.

אחד הסעיפים בהנחיות משנת 2010 מחייב את בית הדין לנהוג בשקיפות כלפי בעלי הדין, ולהעביר לרשותם פרוטוקול הכולל את כל הנתונים והשיקולים שהביאו להכרעתו:

11. (ב) פרוטוקול הדיון יהיה מפורט ויכלול את כל הנתונים המהווים בסיס להחלטת בית הדין.

12. (ב) פסק הדין יישלח אל בעל-הדין וכן אל הרב רושם הנישואין – אם הבירור נערך על פי פנייתו, ואל פסק הדין יצורף פרוטוקול הדיון, אם הוא לא נמסר קודם.

ואולם, סקירה רוחבית של פסקי דין מלמדת כי ברוב המקרים מתבצע ההליך בחוסר שקיפות: מבעלי הדין נמנעת גישה לחוות דעתם של מבררי היהדות עליה מתבססת הכרעתו של בית הדין, והם אינם מקבלים את הפרוטוקול המתאר את מערכת השיקולים ההלכתית על פיה קבע בית הדין את החלטתו. בכך נמנעת מהם הזכות להגן על חזקת היהדות שלהם ואף לערער על החלטת

בית הדין, שכן נימוקיו נותרים נסתרים. זאת ועוד, על אף שהנהלים קובעים מפורשות כי על בית הדין לקבל הכרעה ברורה, במקרים רבים בוחרים הדיינים לא להכריע, ולהשאיר את מעמדו של המבקש תלוי ועומד עד עולם.

3. בעיות ביישום הנהלים

על אף שהנהלים קובעים מפורשות כי בקשה לבירור יהדות תידון בבית דין רבני אזורי בלבד, מעקב שערך מכון עתים לאורך מספר שנים מלמד כי גם לאחר פרסום ההנחיות, המשיכו מספר רבנויות לסרב להכיר בסמכותם של בתי הדין לברר יהדות, ושלחו על בסיס קבוע את המבקשים לבירור יהדותם אצל מבררי יהדות פרטיים, הפועלים ללא פיקוח וללא סמכות. התנהלות זו לא רק שמביעה זלזול וחוסר אמון בבית הדין הרבני ובדייניו, אלא אף מאלצת את המבקשים לשלם על הליך בירור היהדות שלא לצורך, שכן הנחיות בירור יהדות תש"ע-2010 קובעות כי הפניה לבית הדין מאת רשם הנישואין תפטור את בעלי הדין מתשלום האגרה הקבועה לבירור יהדות. כך, לדוגמא, בשנים 2010-2011 התקבלו תלונות על הפניה למבררי יהדות פרטיים מתושבי הערים ראשון לציון, פתח תקוה, חוף השרון, ראש העין ועוד. הגדילו לעשות רבנויות ראשון לציון וחוף השרון אשר לא רק שהפנו את המבקשים לבירור יהדות פרטי, בתשלום נוסף, אלא אף סירבו להכיר בפסקי דין המאשרים יהדות של בתי דין רבניים, שניתנו לאחר הליך בירור יהדות שהתקיים כדין. הקשר בין רשמי נישואין לבין מבררי יהדות פרטיים מעורר שאלות רבות על היחס התקין בין הרשות המנהלית לגופים פרטיים. קשר זה נכפה ללא כל הסדרה חוקית או מנהלית על המבקשים להירשם לנישואין בלשכת הנישואין בעירם, בעוד הם אינם מודעים לזכותם לעבור בירור יהדות בהליך מוסדר ללא כל עלות בבית הדין הרבני.

לאור התלונות, ביום כ"ו בתמוז תשע"א, 28 ביולי 2011, הוציאה לשכת הראשון לציון הרב שלמה עמאר הנחיה, המבהירה שוב כי אין לשום גורם מלבד בתי הדין הרבניים סמכות לעסוק בבירור יהדות (ראו נספח 5). ואולם, הנחיה זו לא הביאה לשינוי במצב, וההפניה לבירור יהדות פרטיים ממשיכה להתבצע באין מפריע. דוגמא לכך ניתן למצוא גם היום באתר הרבנות ראשון לציון, המציין כי על נרשמים יוצאי חבר העמים "לתאם פגישה עם רב מומחה לייחוס" כצעד ראשון להליך הרישום לנישואין.

היחס החשדני והמשפיל, היעדר השקיפות, הפגיעה בסופיות הדיון ואוזלת היד של רשויות המדינה כלפי רבנים המסרבים להכיר בפסקי הדין של בתי הדין הרבניים הביאו לכך שעולים ובני עולים רבים, שהם יהודים על פי ההלכה, נרתעים מלפנות למערכת הרבנית-ממלכתית ובוחרים להתחיל את חייהם המשותפים בדרך חלופית. המדיניות וההתנהלות בסוגיה זו, כמו גם בסוגיית הגיור, מרחיבה את חוסר האמון ההיסטורי והתרבותי שבין ציבור העולים לבין רשויות המדינה, ומעמיקה את הקרע בינם לבין היהדות בכללה.

ד. סיכום והמלצות

1. המגמות

- א. בחלק מלשכות הרישום לנישואין היחס למבקשים להירשם אינו משביע רצון ואף כרוך בפגיעה בזכויותיהם, בכבודם ובפרטיותם של בני הזוג.
- ב. המציאות בשטח מלמדת כי רשמי הנישואין אינם פועלים על פי המסגרות הנורמטיביות החלות על הליך הרישום לנישואין ולעתים נוהגים בחוסר שקיפות ובאופן מפלה כלפי גרים ועולים חדשים. העדר אכיפה מסודרת של הוראות החוק והנהלים מאפשרת לרשמי הנישואין לנהוג על פי ראות עיניהם ותפיסת עולמם, גם כאשר היא מנוגדת לחוק ולהנחיות מפורשות מטעם הגופים הממונים (הרבנות הראשית לישראל והמשרד לשירותי דת).
- ג. הליך בירור היהדות נגוע בחוסר אחידות ובחוסר שקיפות ומתבצע באופן פוגעני וללא הקפדה על הנהלים ועל זכויותיהם של בעלי הדין. במספר רבניות מפנים רשמי הנישואין את המבקשים לבירור יהדות במסגרות פרטיות, בתשלום נוסף ובניגוד לדין, ואף אינם מכירים באישורי היהדות הניתנים על ידי בתי הדין הממלכתיים.

2. המלצות מכון עתים

- א. לצד הצעות לפתוח את אזורי הרישום לנישואין, יש לפעול לשיפור השירות לאזרח בכל לשכות הרישום. יש לחדד את הנהלים בעניין הרישום לנישואין ולאכוף את יישומם בשטח.
- ב. על הקריטריונים לעורכי חופה וקידושין להיות פשוטים ואחידים ככל הניתן, תוך צמצום הדרישות הטכניות והתמקדות בדרישות מהותיות כגון בקיאות בהלכות חופה וקידושין.
- ג. יש לגבש מדיניות מנהלית והלכתית אחידה בכל הנוגע להליכי הרישום לנישואין ובירור היהדות, וכן לפעול למניעת עיכובים מיותרים ולצמצום הפגיעה בפרטיותם של בני הזוג.
- ד. יש לצמצם את הפגיעה בעקרון סופיות הדיון ולהגדיר במדויק את הנסיבות החריגות המאפשרות להפנות לבירור יהדות אדם אשר לכאורה אינו נדרש לכך. כמו כן, יש להקפיד כי הליך בירור יהדות ינוהל בכבוד, בהוגנות ובשקיפות.
- ה. יש לפעול בתקיפות כנגד רשמי נישואין אשר מסרבים להכיר בסמכותם של בתי הדין הרבניים ושל הגופים הממונים על שירותי הדת בישראל.

פנשר לרב עיר

הרב מצגר: יש לנו רשימה של רבנים שעברו בוועדת בחינות לרבני עיר:

- הרב וויס ישראל
- הרב זמיר אדיר
- הרב כהן משה
- הרב כץ אהרון
- הרב נורית אורן
- הרב סבתו אראל
- הרב דדון אוהד
- הרב רימון צבי יוסף
- הרב גילנסקי שמעון
- הרב בן שלמה אלעזר
- הרב יוסף שטיינמץ
- הרב לוי אופיר

מתקיים דיון על כל אחד ואחד.

החלטה: מאשרים פנשר לרב עיר לכל הרבנים הנ"ל.

קריטריונים לעורכי חופות

הרב מצגר: כולם יודעים על המאבק המתקשר שהתקיים עם רבני צהר. ישבנו עם הפרקליטות והבטחנו לבוא עמם בדברים בדבר גישור הפערים. החלנו במימון מולט והגשנו לפנייהם את הקריטריונים לעריכת חופה. אנו חוששים שאם לא נאשר זאת, אנחנו נביא לפגיעה בממסד הרבני. דאי עם המחלוקת המיותרות הגורמות אך זרק לחילול השם וחילול כבודה של הרבנות בישראל. אני פונה בזה לחברי המועצה לקבל את הצעת הקריטריונים הללו.

אבקש את הרב רצון ערוסי שעמל על כך הרבה, שיציג את הקריטריונים לפני המועצה.

הביאו אותנו למצב כזה, נפגשנו עם נציגי הפרקליטות הבכירים. שמענו את דעותיהם שלא ערבו כלל לאוזננו. הרב מצגר מתוך דאגה ואחריות לכלל ישראל אמר עת לעשות

לח' קיימנו ישיבה בבית הרב מצגר שעות ארוכות וסיכמנו על קריטריונים: נוספו עוד מו"מ ממושך, החלפת פקסים ואימיילים, עד שהגענו לקריטריונים המנוסחים ופחות יותר מוסכמים על הצדדים והם כדלקמן:

קריטריונים לרב "מורשה לעליכת חו"ק" – לאישור מועצת הרה"ר לישראל

- א. רב (עיר, מועצה מקומית, שכונה, ישוב, מושב, מועצה איזורית, קיבוץ ורב מחו"ל המאושר ע"י הרה"ר לישראל) או דיין בבית דין רבני איזורי או בבית הדין הגדול, המכהן בפועל בתפקידו.
- ב. רב או דיין, שכיהן בעבר בתפקיד כאמור בסעיף א', ועוסק בתפקיד תורני וערך 15 חו"ק באופן מוכח מתוקף תפקידו.
- ג. מי שבידו תעודת כושר לרב עיר או כושר לדיינות ולא כיהן בפועל בתפקידו (כרב או כדיין), והוא משמש בתפקיד תורני ואושר ע"י הוועדה למתן אישורים לעריכת חו"ק.
- ד. רב צבאי מדרגת סרן ומעלה המכהן בפועל, או מדרגת רב סרן ומעלה שכיהן בעבר וממשיך לעסוק בתפקיד תורני ובכהונתו ערך חו"ק באופן מוכח מתוקף תפקידו, ימציא אישור מהרבצ"ר על תפקידו הרבני, ושכידו כושר לרב צבאי (ואם הינו מחרבנים הצבאיים שטרם נדרשו לכושר זה עליו יהיה להציג כושר לרב שכונה או אישור על בחינה בחו"ק ברה"ר), וכן אישור לפחות מרב עיר אחד על שימוש ב 10 חופות.
- ה. רב משטרתי מדרגת פק"ד ומעלה המכהן בפועל או מדרגת רפ"ק ומעלה אשר כיהן בעבר וממשיך לעסוק בתפקיד תורני ובכהונתו ערך חו"ק באופן מוכח מתוקף תפקידו, ימציא אישור מהרב הראשי למשטרה על תפקידו הרבני ובנוסף יציג כושר לרב שכונה או אישור על בחינה בחו"ק ברה"ר, וכן אישור לפחות מרב עיר אחד על שימוש ב 10 חופות.
- ו. רב שב"ס מדרגת כלאי ומעלה המכהן בפועל או מדרגת רב כלאי אשר כיהן בעבר וממשיך לעסוק בתפקיד תורני ובכהונתו ערך חו"ק באופן מוכח מתוקף תפקידו, ימציא אישור מהרב הראשי לשב"ס על תפקידו הרבני ובנוסף יציג כושר לרב שכונה או אישור על בחינה בחו"ק ברה"ר, וכן אישור לפחות מרב עיר אחד על שימוש ב 10 חופות.
- ז. רב קהילה יידרש להציג את האישורים הבאים:
 1. תעודת "ניורה יורה" של הרבנות הראשית לישראל.
 2. בחינה בחו"ק ברה"ר לישראל או על יזי רב חבר מועצת הרה"ר לישראל יחד עם רב נוסף מתוך רשימת 10 רבנים שימצאו ע"י הרה"ר לישראל.
 3. אישור משלושה רבני עיר, שהוא אכן מכהן כרב קהילה בת 30 משפחות.
 4. אישור לפחות מרב עיר אחד על שימוש ב 10 חופות.
 5. אישור מהקהילה שהוא מכהן כרב קהילה לפחות שנתיים.
- ח. אדמו"ר יידרש להציג את האישורים הבאים:
 1. אישור של שלושה רבני עיר, שהוא אכן מכהן כאדמו"ר לחסידות בת 50 משפחות.
 2. למד בישיבות 10 שנים לפחות מעל גיל 18.
 3. מכהן כאדמו"ר 5 שנים.
 4. אישור לפחות מרב עיר אחד על שימוש ב 10 חופות.

- ט. ראש ישיבה גבוהה או הסדר או ר"מ בישיבת הסדר או ישיבה גבוהה :
1. הישיבה מוכרת בוועד הישיבות או איגוד ישיבות ההסדר ומשרד הביטחון.
 2. אישור שהוא מכהן בתפקידו 4 שנים לפחות.
 3. אישור מר"ב עיר, שהוא בקי בהלכות חו"ק.
 4. בישיבתו לומדים 30 תלמידים לפחות.
 5. למד לפחות 8 שנים בישיבות מעל גיל 18 או לחלופין למד 5 שנים ולימד 3 שנים כר"מ מן המניין.
- י. ראש ישיבה תיכונית או ראש מלינה קדם צבאית או ראש מדרשה או ראש ישיבה קטנה או ראש אולפנה :
1. הישיבה מוכרת ע"י משרד החינוך או משרד הביטחון.
 2. אישור מהמוסד החינוכי שהוא מכהן בתפקידו 4 שנים לפחות.
 3. בחינה בחו"ק ברה"ר לישראל או ע"י רב חבר מועצת הרה"ר יחד עם רב נוסף מתוך רשימת 10 רבנים שיומצאו ע"י הרה"ר לישראל.
 4. במוסד לומדים 40 תלמידים לפחות.
 5. למד לפחות 8 שנים בישיבות מעל גיל 18 או לחלופין למד 5 שנים ולימד 3 שנים כר"מ מן המניין.
 6. אישור לפחות מר"ב עיר אחד על שימוש ב 10 חופות.
- יא. ראש כולל נדרש להציג את האישורים הבאים :
1. הכולל מוכר ע"י משרד הדתות או הצהרת דין [שאינו בן משפחתו] המוכר ע"י הרה"ר לישראל.
 2. אישור שהוא מכהן בתפקידו 4 שנים לפחות.
 3. הכולל מונה לפחות 20 אברכים.
 4. הכולל מיועד לאברכים הלומדים יום שלם.
 5. ראש הכולל למד 8 שנים בישיבות מעל גיל 18.
 6. בחינה בחו"ק ברה"ר לישראל או ע"י רב חבר מועצת הרה"ר יחד עם רב נוסף מתוך רשימת 10 רבנים שיומצאו ע"י הרה"ר לישראל.
 7. אישור לפחות מר"ב עיר אחד על שימוש ב 10 חופות.
- יב. ר"מ בישיבה תיכונית / קטנה / אולפנה / מדרשה ידרש להציג את האישורים הבאים :
1. מכהן בתפקידו 5 שנים לפחות.
 2. בישיבה לומדים 50 תלמידים לפחות.
 3. תעודת "יורה יורה" של הרה"ר לישראל.
 4. בחינה בחו"ק ברה"ר לישראל או ע"י רב חבר מועצת הרה"ר יחד עם רב נוסף מתוך רשימת 10 רבנים שיומצאו ע"י הרה"ר לישראל. [במידה שלא נבחן על כך במסגרת בחינותיו ל"יורה יורה"].
 5. למד לפחות 8 שנים בישיבות מעל גיל 18 או לחלופין למד 5 שנים ולימד 3 שנים כר"מ מן המניין.
 6. אישור לפחות מר"ב עיר אחד על שימוש ב 10 חופות.

- יג. רב ותיק וידוע שאינו משמש ברבנות בפועל עליו לעמוד בקריטריונים הבאים:
1. עורך חו"ק מעל 35 שנים או גיל 65 ומעלה או המלצה מהרה"ר לישראל.
 2. יידרש להציג 3 המלצות מרבני עיר.
 3. ימציא לוועדה 10 כתובות שנכתבו כראוי במהלך כל שנותיו כעורך חו"ק.

- אישורים אשר ניתנו ע"י הוועדה תוקפם יהיה ל-3 שנים ויחודשו בבקשה מחודשת מהוועדה.
- כל הנ"ל למעט סעיף אי' יעבירו את מסמכיהם המקוריים, לוועדה למתן אישורים לעריכת חו"ק, אשר תידון בעניינם ובמידת הצורך, כגון כשעלו ספקות על אימות האישורים, תזמנס לראיון אישי בפניה. הוועדה תשיב בתוך חודשיים ממועד קבלת הבקשה.
- הוועדה תכתוב פרוטוקולים על דיוניה ורבני עיר יוכלו לקבלם.
- במקרה של דחיית הבקשה יכול המועמד לערער על החלטת הוועדה בפני כב' הרבנים הראשיים לישראל.
- כל מקום שנאמר בתקנות אלה "רב עיר" יהיה מקביל לו רב מועצה מקומית ובלבד שיש לו כושר לרב עיר או כושר לדיונות מחרבנות הראשית לישראל.

מתקיים דיון על כל סעיף וסעיף.

החלטה: מאשרים את הקריטריונים למתן כושר לעורכי חו"ק.

יום העצמאות ה' באייר

הרב מצגר: קיימת הצעת חוק בה מבקשים לקיים את חגיגות יום העצמאות באופן קבוע ביום ה' בשבוע ולא בתאריך שנקבע ה' באייר. מועצת הרה"ר בעבר קבעה שיש לשנות את מועד היום רק כאשר הדבר עלול לפגוע בקדושת השבת, כאן השיקולים הם בעיקרם למטרות נוחות, ואולי גם שיקולים כספיים מסויימים.

מתקיים דיון.

החלטה: במשורת קביעתם של מועדי ישראל הורנו חכמינו כי ישנו ערך מיוחד וקדושה ליום עצמו בו זכינו לתשועה מידי אויבינו.

אשר על בן קבעו כגד קודמינו הרבנים חברי מועצת הרבנות הראשית לדורותיהם כי את התאריך והיום בו "התאספו ראשי עם יחד שבטי ישראל" והכריזו יחדיו על עצמאותנו יש לקבוע ביום הלל והודיה בשירות ותשבחות לקב"ה על רוב חסדו אשר גמל עמנו.

THE CHIEF RABBINATE

Of TEL-AVIV-YAFFO DISTRICT
1, URI St. Cor 33 Shderot David Hamelech

P.O.B. 9 – Tel: 03-6938900
Fax: 03-6938961

www.rabanut.co.il

הרבנות הראשית

תל-אביב - יפו והמחוז
רח' אורי 1, פינת שדרות דוד המלך 33
מחלקת נישואין
ת.ד. 9 – טלפון 03-6938900
פקס 03-6938961

ב"ה א' אב תשע"א 01/08/2011
מספר תיק תשע"א

תעודת רווקות

אני החתום מטה הרב הראשי לתל-אביב - יפו והמחוז, המכהן כמורשה לרשום נישואין בתל-אביב-יפו, מצהיר בזה, כי על סמך העדויות שנגבו בפני באי-כוח והמסמכים שהוצגו לפני באי-כוח, הנני קובע כי:

מרת	בת
בעלת תעודת זהות מס'	הגרה באופן קבוע בתל-אביב - יפו
ברח'	ואשר תמונתה מודבקת בשולי התעודה הזו
היא יהודיה רווקה	

ואין אפוא כל עיכוב לרשום את מרת

לנישואי

וכן אנו מאשרים

הערה

נ.ב.: תוקף התעודה 3 חודשים

באם החתונה בתל
אביב אין לתעודה
תוקף

התעודה לא נבדקה
במשרד הדתות
בירושלים

וע"ז באעה"ח

הרב הראשי לתל אביב יפו-והמחוז

המשרד לשירותי דת
המנהל הכללי

בסייד, כ"ג תמוז תשע"א
25 יולי 2011

לכבוד
המועצה הדתית
רחובות

שלום רב,

הנדון: נוהל רישום נישואין עבור רושמי נישואין המסורבים לרשום לנישואין בני זוג שעברו גיור ממלכתי
המוכר ע"י הרבנות הראשית לישראל

הריני לפנות אליכם בעניין שבנדון כדלקמן;

1. לאחרונה אירעו מספר מקרים בהם סירבו רושמי נישואין במחלקת הנישואין אצלכם לרשום בני זוג לנישואין (לרבות חתימה על תעודות הנישואין ע"י רב העיר), וזאת מתברר, נוכח העובדה שאחד מבני הזוג (או שניהם) עברו גיור ממלכתי על אף שהוא מוכר ע"י הרבנות הראשית לישראל (להלן: "גיור מוכר").

2. יובהר בזאת כי המשרד לשירותי דת אינו נותן כל לגיטימציה לסרב לרשום לנישואין בני זוג שעברו גיור מוכר. יחד עם זאת, ולשם מציאת פתרון לבעיה שחתעוררה ולמצוקת בני הזוג שנתגיירו בגיור המוכר כנוסחה ישיבה מיוחדת בהשתתפות הראשון לציון הרה"ג שלמה משה עמאר שליט"א, השר יעקב מרגי, השר לשירותי דת, עו"ד ישראל פת, יועמי"ש המשרד לשירותי דת, הרב חזקיהו סאמין, מנהל תחום נישואין ורבנים, המשרד לשירותי דת, עו"ד שרית דנה המשנה ליועץ המשפטי לממשלה, עו"ד יוכי ננסין מנהלת תחום מחוץ בגצים בפרקליטות המדינה, מר מולי יסלזון ראש מערך הגיור במשרד ראש הממשלה והח"מ, בעקבות הישיבה נקבע נוהל חדש לרישום נישואין במקרה של בני זוג שאחד מהם או שניהם נתגיירו בגיור מוכר, והרב המקומי מסרב לרשום אותם לנישואין

3. הרעיון המרכזי העומד בבסיס הנוהל הינו כי יש לטפל בבקשה לרישום נישואין המוגשת על ידי בני זוג אשר אחד מהם או שניהם עברו גיור מוכר, כפי שמתפלים בכל בקשה אחרת לרישום נישואין המוגשות למועצה הדתית, כאשר האישור והחתימה על תעודת הנישואין יהיה של אחד מ-4 הרבנים שהוסמכו לכך ע"י הרבנות הראשית לישראל לצורך זה (שמות הרבנים להלן)

4. להלן שמות 4 הרבנים רושמי הנישואין שאושרו לכך ע"י הרבנות הראשית לישראל:

- א. הרב דוידוביץ' (רב המועצה המקומית ראש פינה)
- ב. הרב ישעיהו מייטליס (רב העיר נהריה).
- ג. הרב זמיר (רב המועצה האזורית עמק יזרעאל).
- ד. הרב גדעון פרל (רב המועצה האזורית גוש עציון).

(במקרים בהם תתקלו בקושי להשיג את פרטי ההתקשרות עם הרבנים – הנכם מתבקשים לפנות אל מחלקת נישואין ורבנים במשרד לשירותי דת).

5. להלן הנוהל החדש שגובש:

- א. מחלקת נישואין במועצה דתית תטפל בפניית כל בני זוג המבקשים להירשם לנישואין, וזאת לרבות בני זוג שאחד מהם (או שניהם) עברו הלך של גיור המוכר ע"י הרבנות הראשית לישראל (בהתאם לנוהל רישום נישואין המתייחס למקום רישום הנישואין – מקום מגורי החתן/מקום מגורי הכלה/מקום עריכת חופה).
- ב. במקרה בו חרב רושם הנישואין מסרב לרשום את בני הזוג לנישואין וזאת מחמת סירובו לוינו בגיור האמור – אזי על מחלקת הנישואין במועצה הדתית לפעול כדלקמן:

00001240

רח' כנפי נשרים 7, נבעת שאול, ירושלים 94090 ☎ טל': 02-5311170 ☎ פקס: 02-6535469

7 Kanfei Nesharim St, Jerusalem 91340, Israel.

www.dat.gov.il

**המשרד לשירותי דת
המנהל הכללי**

- 1) מחלקת הנישואין תפתח תיק נישואין ותטפל בטופסי הבקשה בהתאם לנהלים הרגילים.
- 2) מחלקת הנישואין במועצה הדתית תעביר אל אחד מארבעת הרבנים רושמי הנישואין הנזכרים לעיל בפקס או בדואר לעיונו ולאישורו את המסמכים הבאים:
 - א. תעודת גיור ומעשה ביי"ד (העתק נאמן למקור).
 - ב. תעודת המרה חתומה (העתק נאמן למקור).
 - ג. כל מידע או מסמך הנדרש ע"י הרב המורשה.
- 3) כאמור לעיל, אחד מארבעת הרבנים הנ"ל אשר יקבל לטיפולו את תיק הנישואין (להלן: "**רב רושם הנישואין**") – יבחן את המסמכים וייתן למחלקת הנישואין במועצה הדתית את אישורו להמשך הליך הרישום. לאחר מכן תמשיך מחלקת הנישואין את הליך הרישום בנוהל הרגיל (קבלת עדי רווקות/תעודת רווקות, מדריכת כלות, קביעת מועד לעריכת החופה וכו').
- 4) רב רושם הנישואין יאשר את זהותו של רב עורך החופה וקידושו.
- 5) לאחר עריכת החופה וקבלת העתק הכתובה לידי המועצה הדתית – תנפיק המועצה הדתית תעודות נישואין (כולל מילוי כל הפרטים הנדרשים בה) – ותעביר את התעודות אל רב רושם הנישואין לצורך חתימת התעודות.
- 6) לאחר חתימת התעודות – רב רושם הנישואין יחזיר את תעודות הנישואין לרשות המועצה הדתית, וזו תוסיף את חותמת המועצה הדתית על התעודות. לאור מכן תעביר המועצה הדתית העתקים מהתעודות לבני הזוג וליתר הגורמים הרלוונטיים בהתאם לנוהל הרגיל. המועצה הדתית תחזיק ברשותה את תיק הנישואין של בני הזוג באותו האופן בה מחזיקה את כל יתר הנישואין שברשותה.
6. עיקרי הנוהל הוצגו על ידי נציגי פרקליטות המדינה לבית המשפט העליון במסגרת עתירה שהוגשה לבג"ץ, ועל כן, לצורכי מעקב ובקרה – חובה על המועצה הדתית לדווח ללא דיחוי למחלקת נישואין ורבנים במשרד לשירותי דת על כל תיק נישואין אשר טופל ע"י רושם נישואין חיצוני באופן הנזכר לעיל.
7. לא למותר לציין, כי הנוהל המפורט לעיל מחייב את כל המועצות הדתיות.
8. אנו סבורים, כי הנוהל שגובש לעיל נותן מענה הולם בשלב זה לבעיה שהתעוררה. נבקשם לפעול בהתאם לנוהל ובכך לשמור על כבודם של כל הפונים המבקשים להירשם לנישואין במחלקתכם.

בכבוד רב,
אביגדור אוחנה
המנהל הכללי

העתקים:
הרבנים הראשיים לישראל
ח"י יעקב מרגי, השר לשירותי דת
עו"ד שרית דנה, משנה ליועץ המשפטי לממשלה, משרד המשפטים
עו"ד ישראל פת, היועץ המשפטי
הרב חזקיהו סאמין, מנהל תחום נישואין ורבנים
עו"ד יוכי גנסיין, מנהלת תחום מח' בגצים, פרקליטות המדינה, משרד המשפטים
מר מולי יסלזון, ראש מערך הגיור, משרד ראש הממשלה
עו"ד ירון קטן, הלשכה המשפטית, משרד ראש הממשלה

00001240

הנחיות בירור יהדות, התש"ע-2010

נקבעו על ידי בית דין הרבני הגדול ומועצת הרבנות הראשית לישראל

הגדרות

1. בהנחיות אלה -

"מברר יהדות" – חוקר מומחה לבירור יהדות שהינו עובד הנהלת בתי הדין הרבניים שהתמנה בהתאם לתנאי כשירות ודרישות תפקיד שאושרו בהסכמת הרבנים הראשיים לישראל;

"מברר יהדות חיצוני" – חוקר מומחה לבירור יהדות שאינו עובד הנהלת בתי הדין הרבניים והוא מצוי ברשימת המומחים לבירור יהדות לפי סעיף 16 בהנחיות אלה או שמומחיותו מניחה את דעת בית הדין;

"מנהל תחום בירורי יהדות" – מנהל תחום בירורי יהדות בהנהלת בתי הדין הרבניים שהתמנה בהתאם לתנאי כשירות ודרישות תפקיד שאושרו בהסכמת הרבנים הראשיים לישראל;

"רב רושם נישואין" – כמשמעותו על פי סעיף 2(6) לחוק הרבנות הראשית לישראל, התש"ם-1980¹, או לפי פקודת הנישואין והגירושין (רישום), 1919²;

"תוכנת מעיינות" – תוכנת מחשב ייעודית המשולבת במערכת הניהול של בתי הדין הרבניים ומשמשת ככלי עזר בבניית תרשים של עץ משפחה וכמאגר מידע אשר ניתן לאחזר באמצעותו, בין היתר, החלטות בענין בירורי יהדות שניתנו על ידי בתי הדין הרבניים.

2. (א) לא יאשר רב רושם נישואין עריכת חופה וקידושין ללא בירור יהדותם של בני הזוג לפי הנחיות אלה.

(ב) רב רושם נישואין רשאי לברר יהדותו של אדם המבקש להירשם לנישואין כדת משה וישראל, אם התקיים בו אחד מאלה:

(1) הוריו נישאו בישראל באמצעות רב רושם נישואין;

(2) הוריו נישאו מחוץ לישראל באמצעות רב קהילה ששמו מצוי ברשימת רבני קהילות העולם המוכרים על ידי הרבנות הראשית לישראל לענין נישואין;

¹ ס"ח התש"ם, עמ' 90.
² חא"י, כרך ב', עמ' (ט) 876, (א) 903.

(3) המבקש הציג תעודת נישואין שניתנה בישראל על ידי רב רושם נישואין לקרוב מן האם בדרגה ראשונה למבקש להירשם לנישואין, והתקיימו יתר התנאים המפורטים בסעיף 13 להנחיות אלה.

(ג) אדם המעוניין להינשא כדת משה וישראל ולא התקיים בו האמור בסעיף קטן (ב), יגיש לבית הדין בקשה לבירור יהדות.

(ד) לא יאשר רב רושם נישואין עריכת חופה וקידושין לאדם שלא התקיים בו האמור בסעיף קטן (ב), אלא אם יש בידו פסק דין של בית דין רבני המאשר את יהדותו.

3. **מועד הגשת הבקשה** (א) בקשה לבירור יהדות תוגש לבית הדין תשעים ימים, ולא יאוחר מארבעים וחמישה ימים, קודם למועד שנקבע לעריכת הנישואין.

(ב) מעוניין בדבר רשאי להגיש לבית הדין בקשה לבירור יהדות לצורך נישואין אף בטרם הגשת בקשה לרישום נישואין בפני רב רושם נישואין, אם המבקש הינו אזרח ישראל או יושב בה כדין על פי אשרה לישיבת קבע.

4. **הזמנה לדיון** הזמנה לדיון בבקשה לבירור יהדות תיערך לפי טופס 1 שבתוספת להנחיות אלה (להלן – תוספת).

5. **הרצאת פרטים** (א) להזמנה לדיון יצורף טופס הרצאת פרטים לגבי בני משפחת המבקש ערוך לפי טופס 2 שבתוספת.

(ב) מזכיר בית הדין יתעד בתוכנת מעיינות, עוד קודם לדיון בבית הדין, את המענה שניתן על ידי המבקש בטופס הרצאת הפרטים, ולשם כך יגיש המבקש את הטופס עם תשובות מלאות במועד שייקבע על ידי מזכיר בית הדין.

6. **מנהל תחום ברורי יהדות ורב רושם נישואין** (א) מנהל תחום ברורי יהדות או בא-כוחו, רב רושם נישואין או בא-כוחו רשאי להתייצב, לטעון וליזום הליכים בכל ענין הקשור לקביעה בענין יהדותו של אדם.

(ב) בהליך שנפתח על פי פניית מנהל תחום ברורי יהדות או בא-כוחו, רב רושם נישואין או בא-כוחו, יירשם לפי הענין מנהל תחום ברורי יהדות או רב רושם נישואין, בציון תואר התפקיד, כמבקש בהליך.

(ג) רב רושם נישואין או בא-כוחו המפנה לבירור יהדות בבית הדין אדם המבקש להינשא, יפרט בהפניה את הערותיו ויצרף להפניה טופס הרצאת פרטים בהתאם לטופס 2 שבתוספת; פרטי הטופס יהיו מלאים והטופס יהיה חתום על ידי המבקש להינשא וחתימתו תאושר על ידי הרב רושם הנישואין או בא-כוחו; צורף טופס עם פרטים מלאים כשהוא חתום ומאושר כאמור, יראו את ההפניה כבקשת רב רושם נישואין והמבקש להינשא לא יידרש לשלם בבית הדין אגרת בקשה לבירור יהדות.

(ד) מנהל תחום בירורי יהדות או בא-כוחו, רב רושם נישואין או בא-כוחו אינו חייב להיות נוכח בדיון שאותו יזם או בדיון בענין שבו הוא מעורב, אלא אם כן החליט על כך בית הדין במפורש לגבי דיון מסויים.

(ה) מנהל תחום בירור יהדות או רב רושם נישואין רשאי, בנסיבות מיוחדות ומנימוקים שיירשמו בהפניה או בבקשה, להפנות אדם לבית הדין לבירור מחדש בדבר יהדותו, או לבקש בירור יהדות בבית הדין לאדם אשר לכאורה אינו זקוק לכך.

7. **סמכות מקומית** (א) בקשה לבירור יהדות תידון בבית דין אזורי בהתאם לכללי הסמכות המקומית הקבועים בתקנות הדיון בבתי הדין הרבניים בישראל – התשנ"ג.³

(ב) החליט בית דין אזורי להעביר את הדיון בבקשה לבית דין אזורי אחר, ינמק את החלטתו ויעבירנה לאישור נשיא בית הדין הרבני הגדול.

8. **הרכב בית הדין** (א) נשיא בית הדין הרבני הגדול יקבע בכל בית דין רבני אזורי הרכב או הרכבים של דיינים או של דיין אחד, שידונו בבקשות לבירור יהדות.

(ב) דיינים שייקבעו להרכבים הדנים בבקשות לבירור יהדות יעברו השתלמויות על ידי דיינים שהתמחו בענין, ועל ידי אנשי מקצוע ומבררי יהדות.

(ג) ראה דיין הדין בבקשה לבירור יהדות כי יש צורך בבירור הבקשה בפני הרכב של שלושה דיינים, יעביר את הבקשה לדיון בפני הרכב כאמור.

9. **נוכחות מברר יהדות** (א) דיון בבקשה לבירור יהדות ייערך בבית דין רבני אזורי בנוכחות מברר יהדות.

(ב) לא התאפשר האמור בסעיף קטן (א), ניתן לקיים פגישת בירור של בעל-הדין עם מברר יהדות לפני הדיון בבית הדין או אחריו; התקיימה פגישת בירור כאמור, ימסור מברר היהדות את תוצאות הבירור בכתב לבית הדין.

10. **חוות דעת של מברר יהדות חיצוני** (א) בית הדין רשאי מטעמים מיוחדים שיירשמו בהחלטתו, להפנות בעל דין שענין יהדותו תלוי ועומד בבית הדין, לבדיקה ולמתן חוות דעת של מברר יהדות חיצוני.

(ב) בית הדין רשאי, אם ראה צורך בכך, להזמין את מברר היהדות החיצוני להעיד בפניו.

(ג) לא יפנה בית הדין בעל-דין למברר יהדות חיצוני ולא יזמינו להעיד בפניו אלא לאחר שבעל הדין הפקיד בקופת בית הדין את שכר טרחתו, דמי בטלתו והוצאותיו של מברר היהדות החיצוני בשיעור שיקבע בית הדין מראש.

³ילקוט הפרסומים התשנ"ג, עמ' 2298; ס"ח התשס"ד, עמ' 298.

11. **הדין בבקשה** (א) הדין בבקשה לביורור יהדות יתחיל ויסתיים, ככל האפשר, בישיבה אחת של בית הדין.
- (ב) פרוטוקול הדין יהיה מפורט ויכלול את כל הנתונים המהווים בסיס להחלטת בית הדין.
12. **פסק הדין** (א) בית הדין יציין בפסק הדין בלשון ברורה -
- (1) אם בעל-הדין יהודי; אם אמו יהודיה אם לאו; אם אביו יהודי אם לאו; אם קיים ספק לגבי יהדות ההורים או אחד מהם; אם בעל-הדין מאומץ;
- (2) אם בעל-הדין מותר להינשא כדת משה וישראל לכל מי שירצה או שיש הגבלות על הנישואין;
- (3) אם בעל-הדין אינו יהודי או שהוא ספק יהודי.
- (ב) פסק הדין יישלח אל בעל-הדין וכן אל הרב רושם הנישואין – אם הביורור נערך על פי פנייתו, ואל פסק הדין יצורף פרוטוקול הדין, אם הוא לא נמסר קודם למתן פסק הדין.
13. **תעודת נישואין של קרוב מן האם למבקש להירשם לנישואין** תעודת נישואין שניתנה בישראל על ידי רב רושם נישואין לקרוב מן האם בדרגה ראשונה למבקש להירשם לנישואין, תהיה ראויה לכאורה ליהדות המבקש, אם התקיימו שניים אלה:
- (1) הקרוב מן האם שהוא בעל תעודת הנישואין נישא על סמך פסק דין של בית דין רבני המאשר את יהדותו על פי הנדרש בהנחיות אלה או על סמך ביורור שנערך קודם לתחילתן של הנחיות אלה על ידי רב רושם נישואין בעיר שיש בה מחלקה לרישום נישואין;
- (2) התבררה הקרבה בין המבקש לבין בעלי תעודת הנישואין על סמך ראיות מובהקות.
14. **החלטות סותרות** (א) סבר בית הדין שאין לאשר יהדות לבעל-הדין למרות שבית דין אחר אישר בעבר את יהדות קרובו מן האם של בעל-הדין, ינמק בית הדין את החלטתו ויעבירנה אל בית הדין האחר ואל מנהל תחום ביורור יהדות.
- (ב) מזכיר בית הדין האחר יפתח תיק ביורור יהדות שבו יירשם מנהל תחום ביורור יהדות כמבקש, והנוגע בדבר שיהדותו אושרה בעבר יירשם כמשיב; מזכיר בית הדין יביא את התיקים בפני בית הדין, על מנת שיעיין מחדש בהחלטתו.
- (ג) לא יחליט בית הדין האחר על ביטול החלטתו בדבר אישור היהדות אלא לאחר שנתן הזדמנות לבעל-הדין בענין שהיה בפניו להשיב לבקשה.

(ד) החליט בית הדין האחר שלא לשנות את החלטתו בענין אישור היהדות, ינמק את החלטתו ויעבירנה אל בית הדין שהחליט שלא לאשר יהדות כאמור בסעיף קטן (א) ואל מנהל תחום בירור יהדות.

(ה) נשאו שני בתי הדין חלוקים בדעתם, יודיע על כך מנהל תחום בירור יהדות לנשיא בית הדין הרבני הגדול, והנשיא יעביר את התיקים הנוגעים בדבר להרכב מיוחד של בית דין אזורי שיכריע במחלוקת; ההרכב המיוחד יכול שיכלול דיינים שהיו חלוקים בדעתם, ובלבד שיכלול מספר שווה של דיינים החלוקים בדעתם.

15. (א) גט פיטורין לבני זוג אשר לא נישאו בישראל באמצעות רב רושם נישואין, יסודר לאחר שבית הדין יברר את יהדותו של כל אחד מבני-הזוג אשר הוריו לא נישאו בישראל באמצעות רב רושם נישואין.

(ב) עם הגשת תביעה לגירושין או בקשה לאישור הסכם גירושין או בקשה לסידור גט, יידרש מגיש התביעה או הבקשה להגיש הרצאת פרטים בענין סידור הנישואין של כל אחד מבני-הזוג ושל הוריהם ופרטים לגבי ילדי הצדדים ערוכה לפי טופס 3 שבתוספת; הנתבע בתביעת הגירושין או המשיב לבקשה כאמור, יידרש להגיש בנפרד טפסי הרצאת פרטים כאמור בסעיף קטן זה.

(ג) התברר למזכיר בית הדין כי התקיימו לכאורה שנים אלה -

(1) בני-הזוג לא נישאו באמצעות רב רושם נישואין בישראל;

(2) הוריו של בן-זוג לא נישאו באמצעות רב רושם נישואין בישראל;

יפתח מזכיר בית הדין תיק בירור יהדות לבן-זוג אשר הוריו לא נישאו באמצעות רב רושם נישואין בישראל; מנהל תחום בירור יהדות יירשם כמבקש ובן-הזוג האמור יירשם כמשיב, ויחולו הוראות סעיפים 4 ו-5 בשינויים המחוייבים.

(ד) הדיון בענין בירור יהדות של בן-זוג לפי סעיף זה ייערך ככל האפשר במקביל לדיון בענין הגירושין, ורשאי בית הדין לאפשר את נוכחות בן הזוג שכנגד בעת הדיון אם בית הדין סבור שהדבר עשוי לסייע לבירור.

(ה) במקרים חריגים רשאי בית הדין, מטעמים שיירשמו, לסדר גט לבני זוג כאמור בסעיף קטן (א) בטרם ניתנה החלטה בדבר אישור היהדות; במקרים כאמור יציין זאת בית הדין במעשה בית הדין.

(ו) קיים בית הדין דיון בענין בירור היהדות כאמור בסעיף זה וסידר את הגט, ירשום בית הדין את תוצאות הבירור גם במעשה-בית-הדין.

16. (א) מנהל בתי הדין הרבניים יעמיד לרשות בתי הדין רשימה של מבררי יהדות, לרבות מבררי יהדות חיצוניים, בהתאם להוראות הנחיות אלה (להלן – הרשימה).

בירור יהדות אגב גירושין

(ב) אמות מידה לענין הכישורים והנסיון המקצועי של מבררי יהדות ודרישות להוכחתם ייערכו על ידי ועדת דיינים ורבנים שתמונה על ידי מועצת הרבנות הראשית לישראל בהסכמת הרבנים הראשיים לישראל (להלן – הוועדה); אמות המידה יאושרו בידי הרבנים הראשיים לישראל.

(ג) הוועדה תקבע את השכר לשעה שישלם בעל-דין שענין יהדותו נדון בבית הדין למברר יהדות חיצוני ואת מספר השעות המירבי לעריכת חוות דעת.

(ד) השכר שישלם בעל-דין כאמור למברר יהדות חיצוני בעד חוות דעת יחושב לפי מספר השעות שהודיע המומחה כי הוא השקיע בהכנתה, אשר לא יפחת משכר לשעה ולא יעלה על מספר השעות המרבי שקבעה הוועדה.

(ה) השכר עבור חוות דעת של מברר יהדות חיצוני כולל שכר בעד כל הכרוך בהכנתה, לרבות לימוד הענין, שיחות טלפוניות, התייעצויות ופגישות הנדרשים לצורך הכנת חוות הדעת.

(ו) הוועדה תקבע את השכר, דמי בטלה ושיעור דמי נסיעות שישלם בעל-דין כאמור למברר יהדות חיצוני שהוזמן לעדות בפני בית הדין.

(ז) מברר יהדות חיצוני ייכלל ברשימה רק אם הודיע בכתב למנהל בתי הדין הרבניים כי שכר עד מומחה ודמי בטלה שהוא דורש הינם בהתאם לאמור בהנחיה זו ולאחר שיאשר בכתב ויתחייב לפי נוסח שייקבע על ידי מנהל בתי הדין הרבניים כי בינו לבין הנהלת בתי הדין הרבניים לא יתקיימו יחסי עובד ומעביד.

17. **הוצאות** בית הדין רשאי לחייב בעל-דין בהוצאות שיידרשו בגין בדיקת מסמכים באמצעות מעבדה או מומחה לזיהוי כתבי יד ובדיקת מסמכים, וכן בהוצאות אחרות לרבות בהוצאות לטובת המדינה.

18. **עדכון טפסים** מנהל בתי הדין הרבניים רשאי להורות מפעם לפעם על שינויים בטפסים שבתוספת וכן להורות על שימוש בטפסים נוספים לצורך ביצוע הנחיות אלה.

19. **תחילה והוצאות מעבר** (א) תחילתן של הנחיות אלה ביום א' באייר תש"ע.

(ב) מנהל תחום בירור יהדות ומברר יהדות המכהנים ערב תחילתן של הנחיות אלה, יראו אותם כמי שהתמנו לתפקידיהם לפי הנחיות אלה.

בס"ד, י"ז באדר תש"ע

יונה יחיאל מצגר
הרב הראשי לישראל
נשיא מועצת הרבנות הראשית לישראל

שלמה משה עמאר
הראשון לציון הרב הראשי לישראל
נשיא בית הדין הרבני הגדול

הרבנות הראשונה לישראל

Office Of The Rishon Lezion Chief Rabbi Of Israel
And President of the Great Rabbinical Court

לשכת הראשון לציון הרב הראשי לישראל
ונשיא בית הדין הרבני הגדול

בס"ד כ"ו תמוז תשע"א

לכבוד

מתלקות הנישואין

אשר כמועצות הדתיות

די בכל אתר ואתר

הי עליהם יחיו.

הנדון: בירורי יהדות

בעקבות פניוח רבות וחוסר ברירות בנושא, הרינו להבהיר שאין סמכות לשום גורם לערוך
בירורי יהדות מלבד בתי הדין הרבניים, דהיינו לאחר שנתקבלו מסמכי הזוג מחו"ל ונשלחו
אל לשכת הראשון לציון שליט"א לבדיקה וחקירה, ויצאה מאיתנו התשובה שאינם מוכרים
על ידינו, יש להפנותם לבירור על יהדותם אך ורק בבתי הדין הרבניים.

בברכה,

הרב יעקב בצלאל חרר

ראש הלשכה